

KUTADGU BİLİG'İ YANLIŞ ANLAMAK

Hilmi Özden*

*Felsefe Lisans Mezunu, Deontoloji Ph. D.

Özet

XI. yüzyılda Yusuf Has Hacip tarafından yazılan ve Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Hana sunulan Kutadgu Bilig bilinen ilk İslamî Türk Edebiyatının klasikleri arasındadır. Bu Türkçe eser, 6645 beyit olup didaktik bir eserdir. Eser yardımcı figürler olmakla birlikte dört esas kahraman arasında geçen bir diyaloga veya tiyatro kurgusuna dayanmaktadır. Eserdeki figürler adaleti temsil eden “Kün Togdı“, kut (mutluluk)’u temsil eden “Ay Toldı“, akı ve bilgiyi temsil eden vezirin oğlu “Ögdülmüş” ile zaitlik ve akıbeti temsil eden vezirin akrabası “Odgurmuş“tır. Kutadgu Bilig’in şu an bilinen üç yazma nüshası vardır: 1. Viyana nüshası, 2. Kahire nüshası, 3. Fergana Nüshasıdır. Bu nüshalar eserin yazıldığı yıldan asırlar sonra çoğaltılmıştır. Kutadgu Bilig’de zaman zaman gündeme getirilen kız çocuğu ve kadın düşmanlığı iddiaları çoğaltılma dönemlerine ait olabileceği gibi; münzevi bir hayat yaşayan Odgurmuş’a ait sözler olduğu da görülmektedir. Bu çalışmada Yusuf Has Hacip ve eseri Kutadgu Bilig’e bu hususda yapılan ithamlara analitik bir bakışla cevap verilmesi düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Kız Çocuk, Kadın, Ögdülmüş, Odgurmuş

Summary

Kutadgu Bilig, written by Yusuf Has Hacip in the eleventh century and presented to the Karakhanid Ruler Tabgaç Buğra Khan, is among the first known classics of Islamic Turkish Literature. This Turkish work has 6645 couplets and is a didactic work. The work is based on a dialogue or theater fiction between four main heroes, although there are supporting figures. The figures in the work are "Kün Togdı", representing justice, "Ay Toldı", representing kut (happiness), the vizier's son, representing intelligence and knowledge, "Ögdulmuş", and the relative of the vizier, representing seclusion "Odgurmuş". There are currently three known manuscript copies of Kutadgu Bilig: 1. Vienna copy, 2. Cairo copy, 3. Fergana copy. These copies were reproduced centuries after the year the work was written by hand. The claims of girland misogyny, which are brought up from time to time in Kutadgu Bilig, may belong to the times when they were reproduced by hand; It is also seen that words belonged to Odgurmuş, who lived a reclusive life. This study, is intended to answer the

accusations made against Yusuf Has Hacip and his work Kutadgu Bilig with an analytical perspective.

Key Words: Kutadgu Bilig, Girl, Woman, Ögdulmuş, Odgurmuş

GİRİŞ

“Yûsuf Has Hâcib’in Balasagun’da yazmaya başlayıp 462/1069-1070’te Kâşgar’da tamamladığı, Türk kültür tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig’in elimizdeki nüshalarının hiçbirisi müellif nüshası olmadığı gibi onun müşahedesini altında da yazılmamıştır. Asıl nüshanın hangi alfabe ile yazıldığı bile tartışma konusu olmuştur. **Elimize ulaşan nüshalar Kutadgu Bilig’in yazılış tarihinden birkaç asır sonrasına aittir.**

Üç nüshanın da Kutadgu Bilig’in yazıldığı tarihten asırlar sonra istinsah edilmiş oldukları için çok değişikliğe uğradıklarını, eski ve yeni biçimlerin bir arada bulunduğunu, müstensihlerin çeşitli ilaveler yaptıklarını belirten Arat, eldeki nüshaların eserin üçüncü tedvinine (derlemek-kitaplaştırmak) ait olduğunu, Mısır ve Viyana nüshalarının Fergana nüshasına nispetle, birbirine daha yakın olduğunu söylemektedir. Clauson ve Dankoff da nüshalar arasındaki ilişkiyi gösteren birer tablo hazırlamışlardır. Kutadgu Bilig’in keşfi 19. yüzyılın ilk yarısına rastlar. Keşfedilen ilk nüsha olan Viyana (Herat) nüshasına dayanılarak yapılan ilk çalışma 1820 yılına aittir. İlk kapsamlı çalışma ise Radloff’a aittir. Reşit Rahmeti Arat ise Kutadgu Bilig üzerindeki ilk çalışmasını 1936’da yayımlamış, 1947’de Kutadgu Bilig’in her üç nüshasına dayanarak tenkitli metnini hazırlamış, bu çalışmasının üzerinden on iki yıl geçtikten sonra 1959’da metni Türkiye Türkçesine çevirmiş ve bu sırada metinde pek çok değişiklik de yapmıştır. **Arat, hazırladığı tenkitli metnin giriş kısmında Kutadgu Bilig’in eldeki nüshalarının eserin yazıldığı tarihten çok sonraki devirlere ait olduğunu, üç nüsha arasında pek çok farklılık bulunduğunu, birçok hususta diğerlerine göre daha itinalı yazılmış olan Fergana nüshasında da dil tarihi bakımından yeni biçimlere rastlandığını, bu nüshalardan hiçbirini esas nüsha olarak kabul etmenin mümkün olmadığını belirterek metnin tespitinde her üç nüshadan aynı şekilde faydalanarak asıl nüshanın metnine uygun olması lazım gelen biçimleri tercih ettiğini, nüshaların verdiği malzeme çerçevesi içinde kalmak şartıyla asıl nüshaya yakın bir nüsha elde etmeye çalıştığını ifade etmiştir.** Arat, yabancı kelimelerin okunuşunda ise daha farklı bir yol izleyerek bu kelimelerin 11. yüzyıldaki muhtemel okunuşlarını değil, Türklerin bugünkü söyleyişini tercih ettiğini belirtmiştir” (Yüksekkaya, 2016: 212-223).

Kutadgu Bilig Türklerin şu an bilinen Türk-İslam dönemine ait ilk diyalog veya tiyatro türü bir eseridir. Bu çalışmanın amacı Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig eserinin istinsahlarda ilaveler yapılarak metnin bozulabileceği ihtimalinin hatırlatılmasıdır. İlave olarak onun diyaloglar veya tiyatro eseri olduğu gözden kaçırılır ve başka bir bağlam üzerinden yorumlanırsa çok önemli bir Türk klasiğine büyük haksızlık yapılmış olacaktır.

KUTADGU BİLİĞ'DE KIZ ÇOCUĞU ve KADIN

Bazı yazarlar tarafından iddia edildiği gibi Kutadgu Bilig'de kız çocuğu ve kadınlara aşağılamanın olduğu iddia edilen beyitlerin diyaloglar sırasında hangi figüre ait olduğunun tespitinin yapılmadığı görülmektedir. Kutadgu Bilig figürlerinin konuşmalarından o sözlerin kime ait olduğunu anlamak için büyük bir çaba sarf etmeye de gerek yoktur. Yusuf Has Hacip eserini bir diyalog/tiyatro şeklinde kurgulamış ve kahramanlarına o kahramanın düşüncesine uygun konuşmalar yaptırmıştır. Baş kahramanları Gündoğdu (Hükümdar), onun veziri Ay Toldu, Ay Toldu'nun ölümü üzerine onun oğlu Ögdülmüş ve zahidi temsil eden Odgurmuş'tur.

-Ay-Toldı'nın (Ögdülmüş'ün Babası) Ögdülmüş'e şunları söyler: **“Baba çocuğunu küçüklikte başboş bırakırsa, kabahat ve suç çocukta değil babadadır.”**(KB.1224. beyit) **“Çocukların tavrı ve hareketi kötü ise o kötülüğü baba yapmıştır. Çocuğu iyi olmaktan mahrum eden odur.”** (KB.1225. beyit) **“Çocuklara faziletle bilgi öğretmeli ki onlar iyi ve güzel yetişsinler.”** (KB.1228. beyit.)

-Ay-Toldı'nın (Ögdülmüş'ün Babası) Kün-Toğdı'ya Vasiyetname Yazdığını Söyler: Acıma oğula kıza değnek vur Oğula kıza değnek bilgi öğretir (KB.1494. beyit). Oğul, kız küçükten neyi öğrenirse Unutmaz onu yaşlanıp ölmeyince (KB. 1495. beyit). Ay-Toldı, oğlu Ögdülmüş'e çocuk eğitimi için olumlu nasihatlerde bulunurken bu beyitlerde Kün-Toğdı'ya (Hakan'a) olumsuz nasihat yaptığı görülmektedir. Aynı kişi yani Ay-Toldı okuyucunun mantıklı bir beklentisi ile çocuklara hem **“faziletli bilgi”** hem de **“değnek bilgi öğretir”** dememelidir. Yusuf Has Hacip Ay-Toldı gibi bir kahramanın böyle bir zıtlığın içine düşmesini eserinde vermesinden ziyade burada eserin yıllar sonra çoğaltanlar tarafından bu beyitlerin ilave edilmiş olduğu daha gerçekçi görünmektedir. Ay-Toldı'nın ölümünden sonra oğlu Ögdülmüş vezir olur. Ögdülmüş'ün hayata dair sözlerine karşı eserin bir diğer kahramanı Odgurmuş münzeviliği öğütler. Aralarındaki diyalogda Odgurgurmuş'ın şöyle beyitleri bulunmaktadır:

-Odgurmuş'ın Ögdülmüş'e cevabı:

(KB.3334. beyit.) Cevap verdi Odgurmuş, dedi: Bunları Dinledim, dinle sen de benim cevabımı, (KB.3335. beyit.) Bu söylediklerin içtenliğinden Akralalık göstergesi,

yakınlığından, **(KB.3336. beyit.)** Akriba kaygısını akriba çekmese Yabancı çeker mi akriba olmasa, **(KB.3337. beyit.)** Ben de akribadan ayrılp Neden bekliyorum buraya gelip, **(KB.3338. beyit.)** Baktım, şimdi dinimin iyiliğini Kendi iyiliğimi burada gördüm, **(KB.3339. beyit.)** Ondan geldim şimdi buraya kalkıp Allah'a ibadet etmek istedim yalnız kalıp, **(KB.3340. beyit.)** Bu dünya işine katılmış kişi Kılamaz ibadeti, ahiret işini, **(KB.3341. beyit.)** Halka kapatmayınca kapısını Yaratan Rabb'e edemez ibadetini, **(KB.3342. beyit.)** Heves ve nefsin boynunu sıkı tutmalı Ondan sonra ibadetten tat almalı, **(KB.3343. beyit.)** Ne der işit günahattan sakınan kişi Hevesle tam olmaz din işi, **(KB.3344. beyit.)** Heves ve nefis bak dinin düşmanı Bu ikisi azıtır ibadet edecek kulu, **(KB.3345. beyit.)** Nefsine uyuveren onun esiri olur Tenin arzusuna uyersam beni kul eder, **(KB.3346. beyit.)** Hevese uyma, onu aklınla kes Nefsin baş kaldırırsa onu bilgiyle bas, **(KB.3347. beyit.)** Böyle olduğu için ben köyü, kenti bırakıp Buraya sığındım, ağır yük yüklenip, **(KB.3348. beyit.)** Eğer insanlardan ayrı yaşıyorsam Gıybet edip, boş konuşmuyorum, **(KB.3349. beyit.)** Yalnız yaşıyorsun dedin bana ey kardeş Allah'ı yâd etmek bana yeter arkadaş, **(KB.3350. beyit.)** Akriba ve yakınlarımdan uzak olduğum Onlara yük olmadı açlığım, tokluğum, **(KB.3351. beyit.)** Halkın gönlü yufkadır gözetmesi zordur Gönül kıranın hasmı adil Allah'tır, **(KB.3352. beyit.)** Nice olmasa da benden halka yarar Yine görmezler benden bir zarar, **(KB.3353. beyit.)** Yarar ve zarar, iyi ve kötü Hep Allah'tan gelir bak onun takdiri, **(KB.3354. beyit.)** Yukarıdaki arştan bak alttaki toprağa Her şey muhtaçtır bir Allah'a, **(KB.3355. beyit.)** İnsanlar arasında ne var ey ünlü Yararlı ya da zararlı, sen biliyorsun onu, **(KB.3356. beyit.)** Ne yararı var ibadetin diye soruyorsun İbadet kulluktur, kula açar kapıları, **(KB.3357. beyit.)** Kul adı bu yüzden ad oldu kula Yalvarmalı gece gündüz çekilip dağa, **(KB.3358. beyit.)** Kabul etse de etmese de güçlü Allah İbadet ve Allah adı dilden düşmemeli, **(KB.3359. beyit.)** Bana zararı yok yalnızlığımın Ten ve din sağlığını burada buldum, **(KB.3360. beyit.)** Ne der işit şu beyit deyici Dışı görme, manasına bak, gör içi, **(KB.3361. beyit.)** Ey usta insan, arkadaşsız yalnız yürü Papağan yalnız öğrendi bak dili, sözü, **(KB.3362. beyit.)** İnanan yalnız başına ibadet ederse Bu yalnız insandan nasıl zarar gelir halka, **(KB.3363. beyit.)** İnsanlara karışmayı övdün kardeş Onlarla nasıl olunur arkadaş, **(KB.3364. beyit.)** Bana geldiğinden beri ben bugün İbadetten kesildim, bunu gör, övün, **(KB.3365. beyit.)** Bir tek seninle konuşmanın bunca Zararı olursa, artık beni zorlama, **(KB.3366. beyit.)** Şimdi ben girersem insanlar arasına Ne zaman elim değer ibadete (Tunçel, Kutadgu Bilig: 2019).

Odgurmuş bu ve birçok beyitte Allah'ın helal kıldığı nimetleri kendi nefesine yasaklamış bir zahit olduğunu ve insanlarla yaşamayı terk ettiğini göstermektedir. Odgurmuş akrabalık ilişkilerinden kopmayı, toplum içinde yaşamayı terk etmeyi ve çalışmamayı ibadet

olarak anlamakta ve anlatmaktadır. Bunlar eserin yazarı Yusuf Has Hacıp'e ve eserde kurtulmuş aklı temsil eden Ögdülmüş'e ters gelmektedir:

-Ögdülmüş'in Odgurmuş'a cevabı: **(KB.3371. beyit.)** İnsan evlenip, oğul kız sahibi olmalıdır Çocuksuz denmesi insana sövgü sayılır, **(KB.3372. beyit.)** Ne der işit insanların seçkini Neslin kesilmemesinin kadındır çaresi, **(KB.3373. beyit.)** Oğulsuz ölenin yakındı dili Ey benden sonra gelen, oğul kız edin dedi, **(KB.3374. beyit.)** Kimin oğlu kalırsa atadan geriye Ölü sayma o insanı, diridir yine, **(KB.3375. beyit.)** Oğulsuz kişi ölünce kesilir soyu Dünyadan adı gider, yeri kalır kuru.

-Odgurmuş'un Ögdülmüş'e cevabı ise şu beyitlerde görülmektedir:

(KB.3376. beyit.) Cevap verdi Odgurmuş, dedi: Bu doğru Bunun da başka bir adı var yine **(KB.3377. beyit.)** Eğer iyiye oğlun kızın tavrı Senin söylediğin gibi olur, **(KB.3378. beyit.)** Eğer kötü olursa inletir seni Öldüğünde çabucak unuttur seni, **(KB.3379. beyit.)** Kötü kılar adını, üstelik büyükler Başta olmak üzere yad yabancı sana söver, **(KB.3380. beyit.)** **Oğul kız düşmandır, düşman neyine gerek** Daha iyi düşmansız yaşamak, **(KB.3381. beyit.)** Düşmandan ne gibi bir iyilik gelir Düşmanın atı bile aleyhine tanıklık eder, **(KB.3382. beyit.)** Ne iyi bilgi verdi koyu bilgili Oğlun, kızın adı insan için gitmeyen gölge gibi, **(KB.3383. beyit.)** Buna benzer şimdi bilginin sözü Dikkat edersen doğru söylemiş açık yürekli, **(KB.3384. beyit.)** **Kendini üzersin sen oğul, kız diye Bu emeği bilen oğul, kız nerede,** **(KB.3385. beyit.)** **Toplarsın haramı, sen gidince kalır Sen inleye inleye git, o istediği gibi davranır,** **(KB.3386. beyit.)** Evlenen kimse bir gemiye binmiş gibidir Gemiye binen kimse denize açılır, **(KB.3387. beyit.)** **Oğul, kız dünyaya gelirse gemisi parçalanır** Gemi parçalanınca suda kim diri kalır, **(KB.3388. beyit.)** Oğul, kız babasını bağışlamalı **Oğul, kız babasının yediği ağı (zehir),** **(KB.3389. beyit.)** Atası giden oğlun kızın hayırsızı Bir kere bile anmaz ananın babasının adını, **(KB.3390. beyit.)** Böyle çocuktan hiç umulur mu vefa Onun huyu kötüdür, her yaptığı cefa, **(KB.3391. beyit.)** Oğul kız atası türlü emekler verir Bela ve minneti fil gibi yüklenir (Tunçel, Kutadgu Bilig: 2019).

Yine başka beyitlerde Odgurmuş Ögdülmüş'e Dünyanın Kusurlarını Söyler:

(KB.3582. beyit.) Ondan sonra oğul, kız dünyaya gelir Oğul kız yükünü yüklenmek emek ister, **(KB.3583. beyit.)** Ne der işit bu beyit söyleyici Hem dişi hem oğul kız keser erin gücünü, **(KB.3584. beyit.)** Dişiyle sohbetin çoktur tadı Soğuk suyla yıkanmaktır, zordur karşılığı, **(KB.3585. beyit.)** Tat neredeyse tatsızlıkla birlikte Tatlı neredeyse sonunda acı vardır, **(KB.3586. beyit.)** Yaşamın tadı buysa eğer Bu dünya tatsız bir mihnet yoludur, **(KB.3587. beyit.)** Tatlıdır bu tatlı geçen dirilik günüm Tatsız kılar sonunda bunu, acı ölüm.

Sürekli olarak Yusuf Has Hacıpi'yi kız çocuğu ve kadın düşmanı zanneden yazarlar Kutadgu Bilig'te görülen şu mısraları örnek vermektedirler: “ **KB. 4511. beyit. Ey koldaş, erdeş, bir söz söyleyeyim kesinlikle Bu kızlar doğmasa daha iyi, doğarsa yaşamasa KB. 4512 Eğer doğarsa yeğdir ona yerin altı Ya da evinin ölümler karargahına komşu olması KB. 4513. beyit. Dişileri her zaman evde gözetmeli Dişinin dışı gibi olamaz içi KB. beyit. 4514 Yabancıyı eve alma, çıkarma dişiyi Kadını görüp beğenen kişinin gözü KB. 4516 beyit. Gözünü kollarsan gönül dilemez Gönül dilemezse hiçbir şeye tutsak olmaz KB. 4517 beyit. Dişiyi erkeğe katma yiyip içerken Aşırı olur bu eğer katarsan KB. 4518. beyit. Dişiyi evden dışarı çıkarmamalı Eğer çıkarsa yitirir doğruluk yolunu KB. 4519. beyit. Dişinin aslı ettir, gözetmeli eti Eti gözetmezsen kokar, yok başka çaresi KB.4520 beyit. Saygı göster, ne isterse ver dişiyeye Evin kapısını kilitle ve yabancıyı sokma eve KB. 4521 beyit. Vefa yoktur bunlarda ezelden beri Gözleri nereye baksa oraya akar gönülleri KB. 4522. beyit. Onlar cefayla yetişmiş birer ağaç Yemişi zehirlidir, ona olma aç KB. 4523 beyit. Nice bin güçlü eren erkeğin Dişilerden ötürü kökü kurudu KB. 4524. beyit. Nice kızıl yanaklı, yüzü parlayan er Dişilerden ötürü diri diri yere gömüldü KB. 4525. beyit. Binlerce kahraman erkeği Dişiler yere gömdü diri diri KB. 4526. beyit. Onları nasıl tutup gözetirsin Gözeten Allah onları gözetirsin” (Tunçel, Kutadgu Bilig: 2019).**

TARTIŞMA

Ögdülmüş Oğurmuş'a “Senin ay gibi bir oğlun veya kızın doğarsa, onu kendi evinde terbiye et, bu işi başka ellere bırakma.” (KB.4504. beyit.) “Oğul-kıza bilgi ve edep öğret; bu her iki dünyada onlar için faydalı olur.” (KB.4506. beyit.) (Özden, 2002). Oğul ve kıza bilgi ve edep öğret diyen eserin kurtulmuş aklı temsil eden Ögdülmüş daha sonraki beyitlerde “ey arkadaş, bu kız sözün kisası yaşamasa iyi ya doğmaması **KB. 4511. beyit, doğmuşsa yeraltı en iyi ona, evi ölümlerle tam komşu olsa KB. 4.512. beyit, dişinin aslı et, gözetilmeli, gözetilmezse et kokar bilmeli KB. 4.524. beyit**” deme çelişkisine düşebilir mi? Oğurmuş ise kendisine evlenmesini söyleyen Ögdülmüş'e karşılık olarak söylediği şu sözleri “**KB.3380. beyit**Oğul kız düşmandır, düşman neyine gerek Daha iyi düşmansız yaşamak **KB.3381. beyit**Düşmandan ne gibi bir iyilik gelir Düşmanın atı bile aleyhine tanıklık eder **KB.3382. beyit**Ne iyi bilgi verdi koyu bilgili Oğlun, kızın adı insan için gitmeyen gölge gibi” önceki diyaloglarda hatırlanırsa, **KB.4511.beyit- KB.4524.beyitlerin** Ögdülmüş'e ait olmadığı **Kısaca, Kutadgu Bilig'de kız çocuklarına ve kadınlara karşı bu olumsuz ifadeler karşılaştırıldığında aklı temsil eden Ögdülmüş'in sözlerinden ziyade inzivaya çekilmiş hayattan kopmuş zahitliği temsil eden Oğurmuş'a ait olduğu anlaşılmaktadır.**

Odgurmuş ve Ögdülmüş'in birbiri ile tartıştığını gösteren birçok beyitten sonra metinlerin asırlarca istinsahı sonucu bu olumsuz cümlelerin Ögdülmüş tarafından Odgurmuş'a nasihat şeklinde söylenmesi de metin bütünlüğüne uygun düşmemektedir. Odgurmuş yolunu kendince belirlemiş inzivaya çekilmiş yaşlı biridir. Dolayısıyla Ögdülmüş'in ağzından ölümü yaklaşmış birinin sözde bu tür nasihatleri alması da mümkün görünmemektedir. Ögdülmüş kurtulmuş akli temsil eden son derece yüksek kültürlü hayatla barışık bir vezirdir. Fakat beyitler (konuşmalar/diyaloglar) analitik bir yaklaşımla incelenmeyip sadece eklektik (metnin bütünlüğünden koparılarak alınmış) bir şekilde bu beyitlere (KB. 4511- KB. 4.525. beyit) göz atmış araştırmacılar konuyu çok farklı noktalara götürmektedirler. Daha önceki beyitlerde görüleceği üzere sırasıyla meslekler (Otacılar, Büyücüler, Düş Yoranlar, Yıldızcılar, Şairler, Çiftçiler, Satıcılar, Hayvan Yetiştiriciler, Zanaatkarlar) üzerinde bir takım açıklamalar yapan Ögdülmüş hayatın canlılığı üzerine konuşmaktadır. İnzivaya çekilmiş Odgurmuş'a bu beyitlerden sonra "Nasıl Evlenileceğini Söyler" başlığının bir anlamı yoktur. Ayrıca bir anda hayattan kopuk kız çocuğunu dışlayan bir konuşma adeta Ögdülmüş'ün sözleriymiş gibi okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Kutadgu Bilig'in bütünü incelendiğinde Yusuf Has Hacıp'in Ögdülmüş gibi bir kahramanına böyle sözler konuşturması mümkün değildir. Diğer taraftan Odgurmuş Ögdülmüş'e sürekli olarak dünyanın kusurlarını; Ögdülmüş ise Odgurmuş'a Ahretin dünya aracılığına kazanılacağını söyler.

Bir diyalog/tiyatro eserinde kahramanların sözleri birbirine karıştırılırsa seyirci yahut okuyucu verilmek istenen mesajı da anlayamayacaktır. Tekrar hatırlanması gerekir ki esere istinsahçının ilave beyitleri alınmış olabileceği de unutulmamalıdır. Bu yıllar sonra ortaya çıkan bir Türk Klasikine leke sürmektedir. **Cahiliye Arap toplumuna ait ve İslamiyet öncesi Arap inançlarında mevcut olan düşüncelerin Türk tefekkür hayatına katılmasının cevabı istinsahların (bir eserin elle yazılarak çoğaltılması) sıhhati üzerinden açıklanmalıdır.** "Çünkü Kutadgu Bilig'in yazıldıktan bir süre sonra unutulmuş ya da çok dar bir çevre tarafından yararlanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Eser iki defa aydınlığa çıkarılmıştır. Her ikisinde de esere eklenmiş olan mukaddimeler bunları yazanların fikir seviyelerini gösterdiği gibi bu çevrelerin kitap hakkındaki görüşlerini de ihtiva etmektedir. İlk eklenen manzum mukaddimede bir yandan müellifi hakkında bilgi verilmekte, öte yandan yazanın fikrine göre eserin en mühim kısımları belirtilmektedir. Manzum mukaddimenin dili ve üslubu eser'inkine çok yakın olmakla birlikte esas fikrin iyice kavranamadığı görülmektedir. Burada Kutadgu Bilig Bir nevi Siyasetname kabul edilmekte asıl insani ve sosyal değeri arka planda bırakılmaktadır. Mensur mukaddime ise manzum mukaddimenin

eksik ve kötü bir özetinden ibarettir. Bu mukaddimelerden Kutadgu Bilig'in ikinci ve üçüncü defa canlanmasının eserin asıl yazıldığı çevrenin dışında ve birbirinden oldukça uzun fasıllarla meydana çıktığı anlaşılmaktadır. Mukaddimedeki tabirler bunların Kaşgar'ın batısında ve muhtemelen Semerkant'ta yazılmış olduğunu göstermektedir. **Kutadgu Bilig'in şu ana kadar bilinen, biri Uygur, ikisi Arap harfleri ile yazılmış yazma nüshalarının üçü de eserin üçüncü tedvinine (derleme-kitaplaştırma) aittir.** Aynı yazmanın istinsahları olan bu nüshalar arasındaki farklara bakılırsa bu metinlerin zaman içinde oldukça mühim değişikliklere uğradığı görülür”(Çakır: 2015: 17-18).

Reşit Rahmeti Arat'ın eser üzerindeki açıklamalarından hareketle Göktürk Ömer Çakır'ın dikkatle vurguladığı “manzum mukaddimenin dili ve üslubu eser'inkine çok yakın olmakla birlikte esas fikrin iyice kavranamadığı görülmektedir” ifadesi dikkatlerden kaçmamalıdır yani **“dil ve üslup” taklit edilebilmektedir.** Yusuf Has Hacıp'in yetiştiği Türk Kültür ortamına uygun olmayan kız çocuğu sözleri sonradan istinsahçılar tarafından kolaylıkla eklenebilecek cümlelerdir. Yahut Kutadgu Bilig bir diyalog/tiyatro eseri uslubunda yazıldığına göre Ögdülmüş'e ait olamayacak sözler bir başka figüre söylettirilmiş olmalıdır. Eserdeki şu olumsuz beyitler yani KB. 4511. beyit- KB. 4.525. beyit eserin başka olumlu beyitleriyle de çelişmektedir.

Platon'un “Diyaloglar”ı bilindiği üzere hocası Sokrates'in Kriton, Phadioni, Lysis, Menon vd. figürlerle yaptığı konuşmaları kapsamaktadır (Platon, 2010). Eğer Sokrates'in konuşmaları diğer şahısların ağzından, diğerlerinin konuşması ise Sokrates'in ağzından anlatılırsa ortaya nasıl bir tablo çıkacaktır. Böyle bir durumda Platon'un felsefesi çökecektir. Bazı araştırmacılar maalesef analitik yaklaşımdan uzak oldukları için Kutadgu Bilig okumalarında kolaycılığa kaçmışlardır. Koskoca bir Türk Kültür ve Uygarlık anıtı olan Kutadgu Bilig töhmet altında bırakılmak istenmiştir. Ayrıca Reşit Rahmeti Arat Kutadgu Bilig'i Latin harflerine aktarımını yaparken istinsahçıların yaptığı ve yapabileceği hatalara ve ilavelere defalarca dikkat çekmiştir.

SONUÇ

Kutadgu Bilig'e bu gözle bakmayanlar ve her ne hikmetse eseri başından sonuna bitirme zahmetinde bulunmayanlarda eserin diyalog özelliği yahut tiyatro kurgusu niteliğini de anlamamışlardır. Birçok akademisyen aynı figüre ait olduğu söylenen beyitlerdeki çelişkileri görmemiştir. Bu tutum Türk Milletinin muhteşem mirasına gözü kapalı ithamları peşi sıra getirmektedir. Türk'ün kadim eserlerini keşfetmek istiyorsak bütüncül bir yaklaşımla o eserleri anlamaya çalışmak gerekmektedir. Aksi halde gelecek nesillere Türk Kültürüne ait miraslar değil birikmiş sorunlar bırakılacaktır.

KAYNAKLAR

- 1- Yüksekaya S G (2016). Kutadgu Bilig'in Tenkitli Metni zerine Notlar II, Editörler: Prof. Dr. Ahmet Kavas, Doç. Dr. Fatih M. Çeker, Yrd. Doç. Dr. Muhammet Tandoėan, Dr. Cezmi Bayram, Yûsuf Has Hâcib'in Doėumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya GörüŐünün Őheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler.
- 2- Tunçel M. (Günümüz Türkçesine Uyarlayan) (2019). Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig, , T.C. Gençlik Ve Spor Bakanlığı Eėitim, AraŐtırma Ve Koordinasyon Genel Müdürlüėü, Ankara.
- 3- Özden H (2002), Kutadgu Bilig'de Ahlak Kavramı ve Tıp Etiėine Katkısı, Doktora Tezi, DanıŐman: Ömür Elçioėlu, EskiŐehir Osmangazi Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü/Deontoloji Ad. EskiŐehir.
- 4- akır G  (2015). Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig'den Seçmeler, Cedit NeŐriyat, Ankara.
- 5-Platon (2010). Diyaloglar, Yayma hazırlayan: Mustafa Bayka, Remzi Kitapevi, İstanbul.